

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

УДК 343.123.12: 343.46

Л. Ф. Гула

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
професор кафедри кримінального права і процесу,
д-р юрид. наук, доц.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ПРОТИДІІ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ

© Гула Л. Ф., 2015

Розглянуто питання щодо міжнародного співробітництва правоохоронних органів у протидії злочинам, які вчиняють організовані злочинні групи за наявності міжнародних зв'язків. Визначено правові основи такої взаємодії, яка здійснюється на основі договорів з державами далекого і ближнього зарубіжжя. Охарактеризовано форми міжнародної співпраці в протидії організованим формам злочинності, яка сьогодні становить істотну проблему, тому що відсутні правові норми щодо проведення спеціальних операцій та відповідальності посадових осіб за таку співпрацю. Окреслено діяльність міжнародної поліцейської організації Інтерпол щодо протидії організований злочинності.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, транснаціональна злочинність, організована злочинна група, правова основа, форми взаємодії, Інтерпол.

Л. Ф. Гула

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В ПРОТИВОДЕЙСТВИИ ПРЕСТУПЛЕНИЯМ, КОТОРЫЕ СОВЕРШАЮТСЯ ОРГАНИЗОВАННЫМИ ПРЕСТУПНЫМИ ГРУППАМИ

Рассмотрен вопрос относительно международного сотрудничества правоохранительных органов в противодействии преступлениям, которые совершаются организованными преступными группами при наличии международных связей. Определены правовые основы такого взаимодействия, которое осуществляется на основе договоров с государствами дальнего и ближнего зарубежья. Охарактеризованы формы международного сотрудничества в противодействии организованным формам преступности, которая сегодня представляет существенную проблему, потому что отсутствуют правовые нормы относительно проведения специальных операций и ответственности должностных лиц за такое сотрудничество. Очерчена деятельность международной полицейской организации Интерпол относительно противодействия организованной преступности.

Ключевые слова: международное сотрудничество, транснациональная преступность, организованная преступная группа, правовая основа, формы взаимодействия, Интерпол.

BUZZED. INTERNATIONAL COOPERATION IS IN COUNTERACTION TO THE CRIMES THAT IS ACCOMPLISHED BY THE ORGANIZED CRIMINAL GROUPS

A question is considered in relation to international cooperation of law enforcement authorities in counteraction to the crimes that is accomplished by the organized criminal groups at presence of international connections. Legal frameworks of such co-operation that comes true on the basis of agreements with the states of far and near abroad are certain. The forms of international cooperation are described in counteraction to the organized forms of criminality that presents today substantial problem because legal norms are absent in relation to realization of the special operations and responsibility of public servants for such collaboration. Activity of international constabulary organization is outlined Interpol in relation to counteraction to the organized crime.

Key words: international cooperation, transnational criminality, organized criminal group, legal framework, forms of co-operation, Interpol.

Постановка проблеми. Розпочавши демократичні перетворення, в Україні наражаються на значні перешкоди на шляху побудови нових суспільно-політичних і економічних відносин, зі зростанням організованих злочинних проявів. Кримінальна небезпека перебуває в епіцентрі найгостріших проблем, які тривожать суспільство, вона створює серйозну загрозу життю, здоров'ю, правам і свободам громадян, суспільству та національній безпеці держави.

Транснаціональна злочинна діяльність визначається як окремий напрямок організованої злочинності, який характеризується структурованою системою високоорганізованих і ретельно законспірованих злочинних груп, які займаються міжрегіональною, у деяких випадках міжнародною злочинною діяльністю у вигляді промислу, що спрямована на певний вид діяльності (незаконний обіг наркотиків, торгівля людьми, контрабанда зброї тощо), з метою систематичного отримання максимальних прибутків і надприбутків, нерідко використовуючи в своїх інтересах і державні структури, і інститути громадянського суспільства. Широкі зв'язки організованої злочинності полегшили їй можливість встановлювати контакти з партнерами з інших країн. Сучасна банківська діяльність та сучасні інформаційні технології надали можливість реалізовувати міжнародні злочинні операції для відмивання коштів, здобутих злочинним способом. Розвиток суспільства за останні роки надав змогу організованим злочинним групам озброїтися і об'єднати свої зусилля для обкрадання суспільства, що безумовно становить значну загрозу для усіх країн світу. Одним із напрямів протидії такої злочинності є налагодження співпраці правоохоронних органів держав світу.

Метою дослідження є визначення та теоретико-правове обґрунтування міжнародної взаємодії правоохоронних органів у протидії злочинам, які вчиняють організовані злочинні групи.

Стан дослідження. Теоретичні та практичні основи міжнародного співробітництва у протидії злочинності розробили: О. М. Бандурка, О. В. Бедро, Є. М. Блажівський, О. М. Гумін, Г. А. Зорин, І. М. Козьяков, С. В. Масимов, С. С. Мірошніченко, О. В. Приходько П. З. Мельник, В. В. Мухін, Д. Й. Никифорчук, І. В. Пшеничний, С. В. Овчинський, О. В. Сапін, А. П. Слободян, О. В. Танкевич, О. М. Толочко, Л. Д. Удалова, О. О. Штанько, Л. Л. Фролова та ін.

Під міжнародною взаємодією правоохоронних органів О. Бандурка розуміє як форму співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю, що виявляється у виконанні на підставі взаємно дозволених за національними законами і міжнародними угодами заходів з виявлення та розкриття злочинів, їх розслідування і судового розгляду, а також реалізації вироків та інших рішень [1, с. 73].

С. Бондар наводить поняття міжнародного співробітництва у сфері протидії організованій злочинності – це об'єднання зусиль органів кримінальної юстиції різних країн, спрямованих на запобігання, припинення, розслідування злочинів, притягнення винних до кримінальної

відповідальності, розроблення стратегії й тактики цієї діяльності, а також удосконалення методів управління уповноваженими структурами, кадровим, науково-технічним забезпеченням їхньої роботи. Ця діяльність має характер прикордонного співробітництва, взаємодії у сфері вироблення узгодженої політики щодо протидії організованій злочинності (гармонізація матеріальних і процесуальних норм), оперативного співробітництва (напр., обмін інформацією між представниками органів кримінального переслідування різних країн), співробітництва у сфері кримінального переслідування злочинців і притягнення їх до відповідальності [2, с. 525].

Б. Калиновський до основних форм міжнародної взаємодії у протидії транснаціональній організованій злочинності зараховує: досягнення домовленості про видавання особи, що скоїла злочин, чи про будь-які інші дії, пов'язані з тим чи тим злочинном; обмін інформацією про окремих злочинців і злочинів, про статистику і наукові дані про причини, тенденції, прогнози злочинності [2, с. 526].

В. Грохольський міжнародну взаємодію у протидії організованим злочинним групам визначає як передавання інформації зацікавленим суб'єктам про в'їзд і виїзд за межі України членів різних злочинних груп та сумісне проведення погоджених оперативно-розшукових заходів щодо виявлення та знешкодження міжнародних чи міжрегіональних організованих злочинних груп і злочинних організацій тощо [3, с. 92].

Л. Фролова зазначає, що міжнародне співробітництво держав здійснюється згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй і Декларації про принципи міжнародного права, є одним із найважливіших міжнародно-правових принципів, який ґрунтується на необхідності співпраці між ними. Цей принцип зобов'язує держави співпрацювати незалежно від їхньої політичної, економічної, соціальної та правової систем. Міжнародне співробітництво в кримінальній юстиції – це комплексний правовий інститут, яким охоплено норми кримінального, кримінально-процесуального та міжнародного права [4, с. 5].

Виклад основних положень. Інтеграція України у європейське співтовариство, інтенсифікація міжнародного співробітництва в усіх сферах суспільного життя, зокрема й у напрямі протидії організованій злочинності, одним із головних завдань визначають розроблення дієвих механізмів здійснення міжнародної взаємодії у сфері кримінальної юстиції. Сучасний рівень організованої злочинності, її професійний та організований характер, а також набуття нею транскордонних і транснаціональних форм обумовлює необхідність консолідації зусиль правоохоронних органів різних держав у здійсненні спільних заходів, спрямованих на протистояння цьому антисуспільному явищу.

Відповідно до Закону України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” та п. 5 ст. 7 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” вказано на необхідність взаємодії між собою та іншими правоохоронними органами, зокрема відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного розкриття злочинів та викриття винних. Функціями міжнародного співробітництва у протидії злочинам, що їх вчиняють організовані злочинні групи, є: обмін інформацією з міжнародними правоохоронними організаціями та правоохоронними органами інших держав щодо членів злочинних груп з ознаками організованості та злочинних організацій, які мають міждержавні зв'язки та причетні до вчинення злочинів; здійснення спільно з правоохоронними органами іноземних держав заходів щодо виявлення та документування діяльності злочинних груп і злочинних організацій (зокрема з міжрегіональними та міждержавними зв'язками), причетними до злочинів; виявлення та документування фактів легалізації (відмивання) коштів, отриманих учасниками організованих груп і злочинних організацій тощо.

Співробітництво держав у боротьбі з організованою злочинністю відбувається або в межах міжнародних правоохоронних організацій, або на рівні двосторонніх договорів і угод. Можна виділити два види регулювання діяльності правоохоронних органів у боротьбі з міжнародною злочинністю: а) договірно-правовий (або конвенційний) механізм; б) за допомогою укладання спеціальних угод та інституційних механізмів у межах міжнародних організацій. При цьому друга форма є якісно новою і вищим щаблем у співробітництві держав, важливим доповненням до системи договірних зв'язків. Виникнення міжнародних правоохоронних органів і організацій є

відгуком на потребу держав у постійних формах узгодження і координації спільних зусиль у визначеній галузі й у заданих межах. Між двома наведеними видами співробітництва існують постійні взаємодія і взаємозв'язок. З одного боку, міжнародні органи й організації створюються на основі відповідних міждержавних договорів, а з іншого, у межах міжурядових організацій розробляються і приймаються нові, та змінюються або доповнюються чинні угоди, а інколи створюються органи з контролю їх виконання [5, с. 12].

Необхідно зауважити, що основний механізм реалізації міждержавних багатосторонніх і двосторонніх договорів з питань кримінального судочинства регламентувався Інструкцією про порядок виконання європейських конвенцій з питань кримінального судочинства, затвердженою спільним наказом Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Верховного Суду України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 29 червня 1999 р. № 34/5/22/130/512/326/73 та зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 7 липня 1999 р. за № 446/3739. Із прийняттям у 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України механізм реалізації взятих міжнародно-правових зобов'язань, наближений до норм ратифікованих Україною міжнародних договорів, було передбачено на національному рівні [4, с. 6].

Організація Об'єднаних Націй була створена не тільки для забезпечення миру і спокою в світі, але й для боротьби з міжнародними злочинами: агресією, тероризмом, геноцидом, екоцидом, біоцидом, апартеїдом, рабством та работоргівлею, незаконною міграцією тощо. ООН – це найбільш універсальна міжнародна організація, яка має мандат і механізм, необхідний для здійснення ефективного захисту і допомоги країнам з метою попередження злочинності і боротьби з нею в національному та міжнародному масштабі.

Питання співробітництва, загальна стратегія боротьби з міжнародною злочинністю Розглядають у таких органах ООН, як Рада Безпеки, Міжнародний Суд, в Екологічній та Соціальній Радах, в Комітетах Генеральної Асамблеї, зокрема в Комісії з правових питань, в Комісії із соціальних та гуманітарних питань, в Комісії з прав людини, в Комісії з боротьби зі злочинністю тощо.

Означені органи ООН розглядають практично всі питання міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю – від гарантування безпеки і охорони дипломатичних і консульських установ та представників держав, яким надано дипломатичний статус до розроблення заходів проти торгуні і катування, незаконної торгівлі наркотиками, зброєю і боєприпасами, отруйними речовинами, принципів захисту осіб, які підлягають арешту, мінімальних правил поведінки із злочинцями, рекомендацій щодо боротьби з організованою злочинністю, торгівлею людьми тощо.

Політику та правову основу співпраці у галузі протидії організованим злочинним групам на міжнародному рівні сьогодні визначають конвенції ООН: Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 р. (з поправками, внесеними відповідно до Протоколу 1972 р.), Конвенція ООН про психотропні речовини 1971 р., ратифікована 27 жовтня 1978 р., Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р., ратифікована Україною у 1991 р., Конвенція ООН про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним способом від 8 листопада 1990 р., підписана 29 травня 1997 р., Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, ратифікована Україною 4 лютого 2004 р.

У 1950 р. Генеральна Асамблея за рекомендацією Економічної та Соціальної ради ООН прийняла резолюцію, відповідно до якої ООН прийняла на себе функції Міжнародної кримінальної та пенітенціарної комісії. Діяльності ООН щодо співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю притаманні два напрямки: боротьба з міжнародними злочинами й боротьба зі злочинами міжнародного характеру та розроблення рекомендацій щодо попередження загальнокримінальних злочинів і поведінки із злочинцями.

У Рамковій Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності від 21 липня 1997 р. міжнародна співпраця здійснюється стосовно організованих злочинних груп діяльність осіб, яка характеризується ієрархічними зв'язками або особистими відносинами, які дають змогу їх ватажкам отримувати прибуток або контролювати території і ринки, внутрішні та зовнішні, за допомогою насильства, залякування або корупції і для продовження злочинної діяльності, і для проникнення у легальну економіку, зокрема: незаконним обігом наркотичних або

психотропних речовин і “відмивання” грошей, як вони визначені у Конвенції Організації Об’єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин 1988 р.; торгівлі людьми, як вона визначена у Конвенції про боротьбу з торгівлею людьми та з експлуатацією проституції третіми особами 1949 р.; підробки грошових знаків, як вона визначена у Міжнародній конвенції з боротьби з підробкою грошових знаків 1929 р.; незаконної торгівлі предметами культури або їх крадіжок, як вони визначені у Конвенції ЮНЕСКО про заходи, спрямовані на заборону та попередження незаконного ввезення, вивезення та передавання права власності на культурні цінності 1970 р., і Конвенції Міжнародного інституту уніфікації приватного права про повернення викрадених або ж незаконно вивезених предметів культури 1995 р.; викрадення ядерного матеріалу, неправильного поводження з ним або погрози неправильного поводження з ним з метою завдання шкоди населенню, як вони визначені у Конвенції з фізичного захисту ядерного матеріалу 1980 р.; терористичних актів; незаконної торгівлі зброєю або вибуховими речовинами, або вибуховими пристроями, або їх викрадення тощо.

У березні 1999 р. на зустрічі представників постійних місій держав-членів ООН у Відні обговорювалося питання про здійснення трьох нових глобальних програм, спрямованих на протидію зростанню міжнародної злочинної діяльності: корупції, торгівлі людьми і на боротьбу з організованими групами, які нині реалізуються в Україні. МВС України, інші правоохоронні органи держави розробили відповідні організаційно-правові механізми щодо використання в оперативно-розшуковій діяльності можливостей мережі Інтернет. Указ Президента України від 5 серпня 2000 р. “Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі “Інтернет” та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні” став першим нормативним актом України, що присвячений глобальній мережі Інтернет [1, с. 87].

Практичні контакти правоохоронних органів України з країнами далекого і ближнього зарубіжжя для міжнародного співробітництва у протидії злочинності станом на 2015 р. діє сорок двосторонніх договорів, з всіма республіками СРСР, Польщею, США, Канадою, Бразилією та ін. Крім того, налічується близько 50 міжвідомчих договорів.

Ці документи є правовою основою переважно для реалізації кримінально-процесуальних заходів боротьби зі злочинністю. Щодо міжнародного співробітництва у сфері оперативно-розшукової діяльності, то найефективніше воно здійснюється з державами СНД.

Відповідно до цих документів сторони з метою вироблення спільних заходів протидії організованій злочинності здійснюють співробітництво у таких формах:

- а) обмін оперативно-розшуковою інформацією про: конкретні факти, події та осіб, що причетні до міждержавної злочинності;
- б) проведення за запитами сторін оперативно-розшукових заходів та процесуальних дій щодо справ про злочини, що пов’язані ОЗГ, які мають міждержавні зв’язки;
- в) здійснення погоджених заходів (операцій) із перекриття каналів незаконного переміщення наркотиків, зброї, торгівлі людьми тощо;
- г) надання допомоги у галузі боротьби з відмиванням грошей, що отримані унаслідок злочинної діяльності тощо.

Універсальною формою такої співпраці стало членство України в межах Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполі.

Як відомо, наша країна була прийнята в цю організацію відповідно до поданої заяви Уряду України на 61-й сесії Генеральної асамблеї Інтерполу в листопаді 1992 р.

Згідно зі Статутом Інтерполу кожна країна-учасниця визначає один орган у системі правоохоронних структур, на який покладаються повноваження Національного центрального бюро Інтерполу (НЦБ). В Україні відповідно до Постанови Кабінету Міністрів № 220–1993 р. ці повноваження покладені на Міністерство внутрішніх справ, в структурі якого створений робочий апарат бюро.

Співробітництво поліцейських органів у межах Інтерполу засноване на діяннях, що їх здійснюють ці органи на території своїх держав та у суворій відповідності до їх національних нормативно-правових актів.

Кожне національне центральне бюро Інтерполу – це центр координації та взаємодії, призначений для здійснення контактів із Генеральним секретаріатом Інтерполу, регіональними

офісами та іншими державами - членами Інтерполу, а також, за необхідності – для сприяння розслідуванням, що проводяться за кордоном, встановлення місцезнаходження і затримання осіб, які переховуються від правосуддя. Відповідно до Статуту Організації кожна держава, з урахуванням своїх національних особливостей, самостійно визначає орган, який діятиме як національне нейтральне бюро Інтерполу (його правовий статус, організаційну побудову).

На робочий апарат НЦБ Інтерполу покладаються такі основні функції в практичному сприянні правоохоронним органам України в попередженні та розкритті злочинів, зокрема вчинених організованими злочинними групами:

- підготовка і спрямування в Генеральний секретаріат і НЦБ Інтерполу в зарубіжних державах запитів і повідомлень правоохоронних органів України: про події злочинів, предмети злочинного посягання і документи, що є речовими доказами в кримінальних справах; про розшукуваних злочинців, осіб, підозрюваних у злочинній діяльності, а також іншій інформації;

- виконання вказівок керівництва МВС України найбільш термінових і складних доручень і запитів, що надійшли з Генерального секретаріату і НЦБ країн-членів Інтерполу;

- інформування правоохоронних органів України про інших отриманих від підрозділів Інтерполу з зарубіжних країн запитів для організації їх виконання на місцях;

- збирання, відпрацювання і аналіз отриманої інформації про події злочинів, предмети і осіб, причетних до їх вчинення, узагальнення зарубіжного досвіду організації боротьби зі злочинністю для розроблення і внесення пропозицій керівництву МВС та іншим компетентним органам, спрямованим на вдосконалення чинного законодавства, введення додаткових заходів протидії кримінальним процесам тощо.

На нашу думку, чинне нормативне регулювання співпраці правоохоронних органів у протидії злочинам, що їх вчиняють організовані злочинні групи з міжнародними зв'язками, необхідно вважати недостатнім за таких підстав: у них відсутні норми про форми обміну оперативною інформацією з органами поліції іноземних країн, особливо держав Європейського союзу та США; не розкрито поняття та порядок проведення міжнародних операцій, контрольованих постачань чи інших операцій; відсутні норми, що закріплюють повноваження посадових осіб правоохоронних органів взаємодіючих держав; відсутність безпосереднього доступу оперативних працівників до баз даних міжнародної поліцейської організації Інтерпол.

Висновки. Законодавство щодо міжнародної співпраці у протидії організованим формам злочинності формувалося та удосконалювалося залежно від стану цієї злочинності, соціально-економічного та політичного стану в державах. В основу такого співробітництва закладено в нормах Конвенцій ООН та в двосторонніх угодах між Україною та державами далекого та ближнього зарубіжжя.

Універсальною формою співпраці у протидії організованій злочинності стало членство України в межах Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерполі.

1. Бандурка О. М. *Оперативно-розшукова діяльність: підручник* / О. М. Бандурка. – Х.: НАВС, 2002. – 334 с. 2. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 8 т. / відп. ред.: В. В. Черней, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко, Ю. І. Римаренко.* – К.: Атіка, 2010. – Т. VIII: *Інформаційно-аналітична, освітня та наукова діяльність, психологічні засади поліцейської служби, міжнародне співробітництво.* – 1132 с. 3. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: В. В. Коваленко, Є. М. Мойсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко.* – Т. IV: *Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції).* – К.: Атіка, 2010. – 1128 с. 4. *Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження: наук.-практ. посіб.* / [Є. М. Блажівський, І. М. Козьяков, О. М. Толочко, С. С. Мірошніченко, О. В. Приходько, О. В. Бедро, В. В. Мухін, О. В. Сапін, А. П. Слободзян, А. О. Штанько]; за заг. ред. Л. О. Фролової. – К.: Алерта, 2013. – 348 с. 5. Бандурка О. М. *Інтерпол: Міжнародна організація кримінальної поліції: Наук.-практ. посібник* – Харків: Держ. спеціалізоване вид-во “Основа”, 2003. – 324 с.